

УДК 351.86:07:327.8.(477:470)

DOI: <https://doi.org/10.32886/instzak.2022.02.11>

Кантур Олександр Михайлович,
аспірант кафедри глобальної та
національної безпеки
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
ORCID 0000-0001-8351-6210
dencDure@gmail.com

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНИМ ЗАГРОЗАМ У СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ

Анотація

Метою статті є дослідження особливостей та механізмів протидії інформаційним впливам у соціальних медіа під час повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну.

Наукова новизна полягає у дослідженні та аналізі основних підходів до використання соціальних мереж під час російського вторгнення в Україну 2022 року; вивченні особливостей протидії інформаційним загрозам у соціальних мережах, зокрема завдяки здійсненню порівняльного аналізу поширеності російських соціальних мереж до заборони їх використання в Україні та після неї, а також визначенні ставлення українців до блокування російських соціальних мереж і проросійських телевізійних телеканалів; здійснено спробу узагальнення механізмів боротьби з російською пропагандою та сформовано пропозиції щодо державної протидії інформаційним загрозам у соціальних медіа.

Висновки. Поширення інформації про воєнні злочини РФ на території України є важливим стратегічним завданням. Зважаючи на те, що соціальні мережі стали потужним майданчиком для ведення інформаційної війни Росії проти України, варто підвищувати роль державних механізмів у боротьбі з російською пропагандою, зокрема через соціальні медіа та посилення тиску на антиукраїнські джерела. Із цією метою потрібно подбати про систематичне оновлення медійного законодавства, яке дозволило б оперативно та своєчасно реагувати на зміни інформаційного простору. Водночас важливим аспектом протидії інформаційним загрозам є розвиток налагодженої системи всебічної державної підтримки фактчекінгових ініціатив. Разом із тим, слід зосередитися на розбудові системи регіональних представництв компаній Google та світових соціальних мереж Facebook і Twitter.

Ключові слова: інформаційна політика, соціальні мережі, дезінформація, пропаганда, соціальні медіа.

Kantur Oleksandr M.,
postgraduate student
of the Department of Global and
National Security,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
ORCID 0000-0001-8351-6210
dencDure@gmail.com

CURRENT PROBLEMS OF COUNTERING INFORMATION THREATS IN SOCIAL MEDIA DURING THE FULL-SCALE RUSSIAN INVASION IN UKRAINE

Abstract

The purpose of the article is to study the features and mechanisms of counteracting informational influences on social media during the full-scale invasion of the Russian Federation in Ukraine.

The scientific novelty lies in the study and analysis of the main approaches to the use of social networks during the Russian invasion of Ukraine in 2022; studying the features of counteracting information threats on social networks, in particular by conducting a comparative analysis of the prevalence of Russian social networks before and after the ban on their use in Ukraine, as well as determining the attitude of Ukrainians to blocking Russian social networks and pro-Russian television channels; an attempt was made to generalize the mechanisms of combating Russian propaganda and proposals were made for state counteraction to information threats on social media.

Conclusions. Dissemination of information about Russian war crimes on the territory of Ukraine is an important strategic task. Given that social networks have become a powerful platform for Russia's information war against Ukraine, the role of state mechanisms in combating Russian propaganda should be increased, through social media and increased pressure on anti-Ukrainian sources. To this end, it is necessary to take care of the systematic updating of media legislation, which would allow prompt and timely response to changes in the information space. At the same time, an important aspect of counteracting information threats is the development of a well-established system of comprehensive state support for fact-checking initiatives. At the same time, the focus should be on building a system of regional offices of Google and the global social networks Facebook and Twitter.

Key words: information policy, social networks, misinformation, propaganda, social media.

Постановка проблеми. Соціальні мережі стали невід'ємною складовою інформаційного суспільства. Завдячуючи цифровим технологіям, їхнє розповсюдження набуло світових масштабів. Станом на січень 2022 року аудиторія соціальних мереж досягла 4,62 млрд осіб, що становить 58,4 % від населення всієї планети [1]. Така популярність соціальних медіа стала причиною їх використання у процесі ведення інформаційної війни як одного з основних інструментів впливу на маси. Доступність і поширеність соціальних мереж робить їх універсальним засобом для поширення дезінформації, пропаганди, мови ворожнечі тощо. Подібні інформаційні маніпуляції мають величезний вплив на свідомість людини, що в подальшому призводить до дестабілізації внутрішньої ситуації в країні та поляризації суспільства. Зважаючи на це, в умовах повномасштабного російського вторгнення в Україну в лютому 2022 року набуває особливої ваги питання протидії інформаційному впливу, а також збереження цілісності та суб'єктності українського медіапростору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання маніпулятивного інформаційного впливу Російської Федерації у різні періоди часу займалися як зарубіжні, так і українські вчені. Особливої уваги варті наукові розвідки А. Бадаві, Е. Фераррі, К. Лерман, Є. Булани, І. Паніної. Питання російської інформаційної агресії в соціальних медіа та протидії їй перебуває в центрі уваги Т. Вайди, І. Ципердюка, Г. Петришин, Г. Почепцова, К. Молодецької-Гринчук, Н. Семен. Однак,

зважаючи на відкрите вторгнення Російської Федерації в Україну, що розпочалося 24 лютого 2022 року, та появу нових інструментів інформаційного впливу, ефективна протидія інформаційним загрозам можлива за умови пошуку нових підходів до її реалізації та є актуальною для подальшого вивчення.

Мета статті – дослідження особливостей та механізмів протидії інформаційним впливам у соціальних медіа під час повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну.

Виклад основного матеріалу. Реальністю сьогодення стала зміна підходів до ведення війни. Значною мірою посилилась роль інформаційної складової, що зумовлено інтенсивним розвитком інформаційно-комунікаційних технологій. Підтвердженням цієї тези є російська інтервенція в Крим, окупація частини Луганської та Донецької областей України, а також відкритий воєнний напад Російської Федерації за підтримки Білорусі на Україну. Поряд зі збройною агресією Росія застосовує цілий комплекс заходів, які мають на меті спотворити інформаційний простір України та світу. Головною метою такого впливу є деморалізація населення, введення його в оману, створення суб'єктивної точки зору про перебіг війни, а також закріплення власних наративів у світовому медіаполі. У підсумку, ці фактори можуть дозволити зменшити опір населення України, за рахунок чого Росія отримає стратегічно-політичні переваги для здійснення подальшого збройного наступу.

Крім традиційних ЗМІ, для здійснення інформаційного впливу Росія використовує також більш сучасні інструменти навіювання на масову аудиторію, зокрема соціальні мережі. За даними Служби безпеки України близько 70 % деструктивних матеріалів про Україну просуваються саме з інформаційного простору РФ, зокрема із соціальних мереж. Зважаючи на це, СБУ ініціювала продовження блокування російських соціальних мереж в Україні ще на три роки [2].

Запровадження таких обмежень дозволило суттєво зменшити кількість українських користувачів, які послуговувалися російськими соціальними мережами. За даними проєкту «Kantar CMeter», у січні 2017 року російські соціальні мережі ВКонтакте та Однокласники увійшли до місячного рейтингу 25 найбільш відвідуваних сайтів українськими користувачами із охопленням у 76,9 % та 47,3 % відповідно [3]. Вже у січні 2022 року жодна з вищезазначених соціальних мереж не увійшла до згаданого рейтингу [4].

На тлі повномасштабного вторгнення Росії в Україну 4 березня 2022 року Державна Дума РФ ухвалила закон, який передбачає запровадження кримінальної відповідальності за поширення фейків про російську армію [5]. Це спричинило закриття низки опозиційних ЗМІ та онлайн-платформ. Того ж дня російське наглядове відомство Роскомнадзор заблокувало у Росії соціальну мережу

Twitter [6]. 6 березня про призупинення своєї роботи заявили у соціальній мережі TikTok [7]. 21 березня Тверський суд Москви визнав інтернет-компанію «Meta» екстремістською організацією і заборонив використання соціальних мереж Facebook та Instagram, які їй належать [8]. Зважаючи на обмеження діяльності низки ресурсів, російські соціальні мережі ВКонтакте та Однокласники стають важливими платформами для обміну та поширення інформаційного контенту.

Задля того, аби дослідити використання соціальних мереж інтернет-користувачами, а також проаналізувати їхнє ставлення до заходів, що вживає держава щодо заборони маніпуляційних впливів у інформаційному просторі, у грудні 2021 року ми провели електронне опитування [9], де респондентами стали 307 осіб із 16 регіонів України. Більшість опитаних – це особи від 18 до 35 років, що становить 86 % від загальної кількості респондентів.

Результати опитування свідчать, що найпопулярнішою мережею для отримання новин є Telegram, на це вказали 66,7 % респондентів. На другому місці Facebook – 54,4 %, на третьому – Instagram – 52 %. Далі йдуть TikTok – 14 %, Twitter – 4,1 %, ВКонтакте та Однокласники по 1,2% відповідно. Не переглядають новини у соціальних мережах – 8,8 % опитаних (Рис. 1).

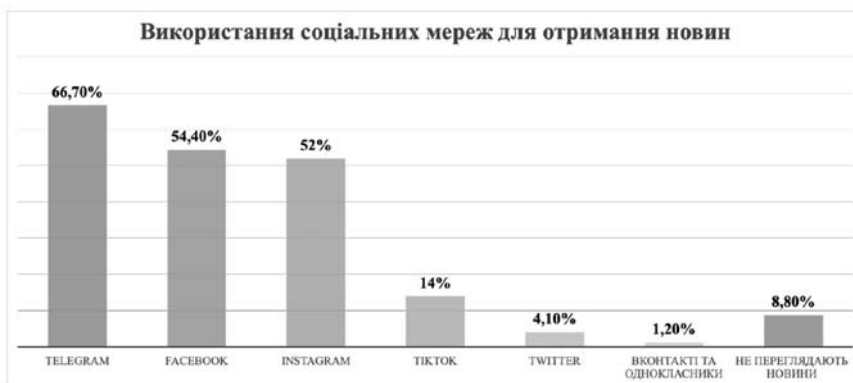

Рис. 1. Використання соціальних мереж для отримання новин

Окремо варто зазначити про користування забороненими соціальними мережами ВКонтакте та Однокласники. До травня 2017 року ВКонтакте використовували 68,4 % опитаних, Однокласники – 4,1 %. Водночас 17,5 % користувачів використовували обидві мережі, 10 % – не користувалися згаданими ресурсами.

Станом на грудень 2021 року 64,3 % опитаних зовсім не використовують згадані мережі, 12,9 % – користуються на постійній основі ВКонтакте, 2,3 % – Однокласниками, 20,5 % опитаних іноді перевіряють свої акаунти в цих мережах (Рис. 2).

Рис. 2. Порівняння використання російських соціальних мереж в Україні до запровадження заборони у 2017 році

Водночас 53,8 % опитаних позитивно ставляться до заборони російських соціальних мереж, 33,9 % – нейтрально, 10,5 % – негативно, 1,8 % респондентів нічого не знають про заборону.

Опитування також демонструє, що переважна більшість респондентів переконані, що блокування російських соціальних мереж є дієвим, на це вказали 52,6 % опитаних. Вважають цей крок неефективним – 28,6 %, а 17 % – не визначилися з думкою. Крім цього, 63,2 % опитаних вважають, що держава недостатньо робить для протидії інформаційним загрозам.

Таким чином завдяки нашому опитуванню ми визначили, що найпопулярнішою соціальною мережею для отримання новин є Telegram, який використовують 66,7 % респондентів. Про популярність цієї мережі свідчать і дані проєкту «Kantar СMeter», що проводили своє опитування у грудні 2021 року серед користувачів смартфонів на базі Android віком від 16 до 55 років. За результатами опитування, Telegram має охоплення у 88,5 % користувачів [10].

Здобув популярності Telegram і під час політичних акцій і протестів. Зокрема, під час масових демонстрацій у Білорусі в 2020 році люди мали змогу отримувати інформацію щодо координації та організації протестних акцій у Telegram-каналах «NEXTA» та «NEXTA Live». Відповідно до розвитку подій у Білорусі, канали почали інтенсивно збільшувати власну аудиторію та

стали серйозною проблемою для авторитарного режиму О. Лукашенка [11]. 20 жовтня 2020 року суд Центрального району Мінська ухвалив рішення, відповідно до якого інформаційний Telegram-канал «NEXTA Live» і логотип «NEXTA» визнані екстремістськими матеріалами [12].

Росія ж використовує месенджер Telegram для проведення власних інформаційних операцій щодо інших держав, зокрема України. У лютому 2021 року кіберфахівці Служби безпеки України виявили масштабну агентурну мережу, яка діяла на замовлення спецслужб Російської Федерації. До її складу входили мешканці південних регіонів України, активісти екстремістського угруповання «Русская весна». Спецслужби РФ залучали українських громадян до створення Telegram-каналів всеукраїнського та регіонального рівня [13].

Воєнний стан в Україні зумовив зміну уподобань користувачів щодо каналу отримання новин та значною мірою підвищив попит на споживання контенту з Telegram-каналів. Згідно з даними дослідження Kantar Україна, що проведене впродовж 19–20 березня 2022 року, основним джерелом інформації стали офіційні Telegram-канали державних інституцій, цю відповідь обрало 57 % респондентів. У місцевих групах у месенджерах (чат будинку чи населеного пункту) та соціальних мережах інформацію отримують 47% опитаних, а приватні Telegram-канали читають 37 % користувачів [14]. Варто від-

значити, що аудиторія окремих новинних Telegram-каналів політичного спрямування станом на березень 2022 року зростає у декілька разів, зокрема Telegram-канал очільника Миколаївської ОВА Віталія Кіма налічує 870 тисяч читачів [15], а канал радника Міністра внутрішніх справ Антона Геращенко – близько 480 тисяч підписників [16].

Зміщення акцентів на джерелах отримання новин потребує також і системної роботи з боку держави над реалізацією української інформаційної стратегії у період війни. Створені незадовго до війни Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки при Міністерстві культури та інформаційної політики України [17] й Міжнародний центр протидії дезінформації при Раді національної безпеки і оборони України [18], а також Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України [19] стали одними з основних державних інституцій у боротьбі з дезінформацією, розвінчуванні фейків, просуванні українських наративів, а також проведенні інформаційних кампаній.

Так, у січні 2022 року у Держспецзв'язку повідомили, що не радять використовувати військовим соціальні мережі, на кшталт WhatsApp чи Telegram, водночас у відомстві порекомендували користуватися швейцарським месенджером Threema та зазначили, що наразі IT-фахівці установи тестують месенджер власної розробки – «Розмова». Після проведення відповідного тестування на захищеність додатку буде ухвалено рішення про його використання військовими [20].

Із самого початку вторгнення Росії в Україну держава демонструє значну стійкість і спроможність у питаннях протидії інформаційним вкидам Російської Федерації та провадить послідовну політику з їх знешкодження та обмеження зони впливу. Уряд України створив Telegram-канал «IT-армія України» для координації атак на цифрові системи російських військових. Наразі кількість підписників-волонтерів каналу налічує близько 300 тисяч осіб [21].

Також у лютому Департамент кіберполіції Національної поліції України запустив чат-бот у Telegram «Народний месник», за допомогою якого користувачі можуть повідомляти про мітки, які окупанти лишають на дорогах [22]. Крім цього, відомство запустило бот для інформування росіян про реальну ситуацію в Україні [23].

У березні Міністерство оборони України почало використовувати технологію для розпізнавання облич від Clearview AI, що дозволяє ідентифікувати вбитих російських солдатів та знаходити їхні родини, щоб повідомити про смерть родича. Система має доступ до бази з 10 млрд фото, 2 млрд з яких – із соціальної мережі ВКонтакте [24].

24 лютого 2022 року Центр протидії дезінформації опублікував список Telegram-каналів, які активно поширюють дезінформацію та беруть участь в кампаніях із дестабілізації ситуації в Україні. Йдеться про такі канали: «Легитимный», «Резидент», «Черный квартал», «Киевский кейс», «Херсон live», «Кривой рог онлайн», «UKRMEDIA», «Klymenko Time», «Макс Бужанский», «ОЛЬГА ШАРИЙ» та інші [25].

У березні Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки спільно із Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Міністерством оборони України, Апаратом головнокомандувача Збройних Сил України та громадськими організаціями запустив бот «Dovidka Info» у Telegram і Viber, який дає поради, як підготуватися та діяти у надзвичайних ситуаціях [26].

31 березня Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації повідомила інтернет-провайдерів про те, що почала виключати з Реєстру операторів провайдерів телекомунікацій, які відмовляються блокувати російську пропаганду [27].

Поряд із тим, соціальні мережі також почали дослухатися до запитів українського Уряду та громадянського суспільства у питаннях боротьби з інформаційною агресією РФ та вживати відповідних заходів. Так, компанія «Meta» продовжила маркувати дописи російських ЗМІ, а також знижувати пріоритет їхньої видачі та ускладнювати пошук цих ресурсів у Facebook та Instagram у світі. До того ж ресурси почали обмежувати пересилання підозрілих повідомлень та маркувати ті, що походять не безпосередньо від відправника [28].

Окремо варто сказати про результати роботи з російською пропагандою у соціальній мережі Twitter. Так, станом на 16 березня було видалено або позначено як недостовірні понад 50 тисяч повідомлень, які містили брехливу інформацію про війну Росії проти України. Ще понад 75 тисяч профілів вида-

лили через порушення політики платформи щодо спаму та маніпуляцій на платформі [28].

Сьогодні інформаційну війну можна вважати не лише складовою загальної воєнної стратегії, а й паралельним компонентом воєнних кампаній. Соціальні медіа стали ще одним інструментом держави для здійснення масової комунікації зі світовою та внутрішньою українською спільнотами. Наразі Україна тримає перевагу в інформаційному протистоянні Російській Федерації, а державні інститути оперативно реагують на нові виклики та успішно розвінчують російські фейки.

Висновки. Інформаційний фронт став одним із важливих майданчиків боротьби під час повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Поширення дезінформації та пропаганди з боку РФ змусило державу використовувати нові підходи у питаннях протидії російським інформаційним загрозам. Так, держава успішно використовує месенджери та соціальні мережі для збору та поширення інформації щодо російських військових, а також пересування військової техніки. Крім цього, державні інституції налагодили співпрацю із представництвами соціальних мереж з метою посилення протидії інформаційним атакам Росії. Утім ефективна протидія інформаційним загрозам у соціальних медіа можлива лише за рахунок створення повноцінної системи заходів, що дозволила б запровадити системний механізм боротьби на державному рівні. Ми вважаємо за доцільне розробити комплексний підхід для знешкодження інформаційних впливів РФ у соціальних медіа, що стане невід'ємною частиною інформаційної політики держави шляхом виконання таких завдань:

- систематичне оновлення медійного законодавства, що дозволить провадити ефективну державну інформаційну політику щодо нових інформаційних продуктів і послуг, а також підвищити спроможність боротьби України з дезінформацією в кіберпросторі;

- виведення українського сегменту користувачів таких ресурсів як Facebook, Twitter та Google з-під адміністрування російськими регіональними представництвами шляхом відкриття регіональних офісів вищезгаданих компаній в Україні;

- розвиток грантової системи для авторів українськомовного контенту на базі Мініс-

терства культури та інформаційної політики, а також підвідомчих установ та підприємств;

- подальше блокування російських медіа та соціальних мереж з використанням досвіду України та іноземних держав;

- розвиток налагодженої системи державної підтримки фактчекінгових ініціатив;

- збільшення державного фінансування освітніх програм із медіаграмотності та медіагігієни.

Список використаних джерел:

1. Digital 2022: Global Overview Report – DataReportal – Global Digital Insights. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2022-global-overview-report> (Дата звернення: 22.03.2022).

2. Голова СБУ пропонує продовжити заборону російських соцмереж ще на 3 роки / СБУ. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/7432> (Дата звернення: 04.04.2022).

3. Незмінні лідери: Google, Вконтакте та Youtube лідирують у рейтингу популярних сайтів січня / Kantar Україна. URL: <https://tns-ua.com/news/nezminni-lideri-google-vkontakte-ta-youtube-lidiruyut-u-reytingu-populyarnih-saytiv-sichnya> (Дата звернення: 05.04.2022).

4. Рейтинг популярних сайтів за січень 2022 / Kantar Україна. URL: <https://tns-ua.com/news/rejting-populyarnih-saytiv-zasichen-2022> (Дата звернення: 04.04.2022).

5. Госдума приняла закон об уголовной ответственности за фейки о российской армии / BBC News Русская служба. URL: <https://www.bbc.com/russian/news-60615902> (Дата звернення: 05.04.2022).

6. Роскомнадзор сообщил о блокировке Twitter в России / Interfax.ru. URL: <https://www.interfax.ru/russia/826411> (Дата звернення: 05.04.2022).

7. TikTokComms. 2/ In light of Russia's new 'fake news' law, we have no choice but to suspend live streaming and new content. Twitter. URL: <https://twitter.com/TikTokComms/status/1500535437861048320> (Дата звернення: 05.04.2022).

8. Тверской суд запретил Facebook и Instagram за экстремизм / Interfax.ru. URL: <https://www.interfax.ru/russia/830413> (Дата звернення: 05.04.2022).

9. Протидія інформаційним загрозам у соціальних мережах / Google Docs. URL:

<https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSfAMj5zveeN6Hiq0LMrcBE1UC6Av0f6rIBHrIQlgXrQQZfrxQ/viewform> (Дата звернення: 05.04.2022).

10. Рейтинг мобільних додатків за грудень 2021 / Kantar Україна. URL: <https://tns-ua.com/news/rejting-mobilnih-dodatkov-za-grudnen-2021> (Дата звернення: 04.04.2022).

11. Кантур О. М. Інформаційно-комунікаційні технології в процесі мобілізації учасників політичних протестів у Білорусі (на прикладі використання Telegram). *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку* : Матеріали ІХ Міжнар. науково-практ. конф. (м. Афіни, 7 трав. 2021 р.). Київ, 2021. С. 39.

12. Канал и логотип NEXTA признаны экстремистскими материалами / Белорусское телеграфное агентство. URL: <https://www.belta.by/society/view/kanali-logotip-nexta-priznany-ekstremistskimi-materialami-411827-2020/> (Дата звернення: 10.04.2022).

13. СБУ викрила агентурну мережу спецслужб РФ, яка дестабілізувала ситуацію в Україні через Telegram-канали / СБУ. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-vykryla-agenturnu-merezhu-spetssluzhb-rf-yakadestabilizovala-sytuatsiiu-v-ukraini-cherez-telegramkanaly> (Дата звернення: 04.04.2022).

14. Українці стали рідше переглядати новини / Kantar Україна. URL: <https://tns-ua.com/news/ukrayintsi-stali-ridshe-pereglyadati-novini#more-3758> (Дата звернення: 06.04.2022).

15. Віталій Кім. Миколаївська ОДА / Telegram. URL: <https://t.me/mykolaivskaODA> (Дата звернення: 08.04.2022).

16. Pravda Gerashchenko / Telegram. URL: https://t.me/Pravda_Gerashchenko (Дата звернення: 08.04.2022).

17. Презентовано Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки / Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/prezentovano-centr-strategichnih-komunikacij-ta-informacijnoyibezepeki> (Дата звернення: 05.04.2022).

18. РНБО створила Міжнародний центр протидії дезінформації / detector.media. URL: <https://detector.media/infospace/article/185723/2021-03-11-rnbo-stvoryla-mizhnarodnyu-tsentr-protydii-dezinformatsii/> (Дата звернення: 05.04.2022).

19. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. URL: <https://cip.gov.ua/ua> (Дата звернення: 05.04.2022).

20. Кібервійна вже триває – Україну ледь не щодня атакують російські хакери. Як ми захищаємось? Інтерв'ю голови Держспецзв'язку Юрія Щиголя / Forbes.ua. URL: <https://forbes.ua/inside/kiberviyna-vzhe-trivae-ukrainu-led-ne-shchodnya-atakuyut-rosiyski-khakeri-yak-mi-zakhishchaemos-intervyu-golovi-derzhspetszvyazku-yuriya-shchigolya-21012022-3311> (Дата звернення: 06.04.2022).

21. IT ARMY of Ukraine / Telegram. URL: <https://t.me/itarmyofukraine2022> (Дата звернення: 10.04.2022).

22. Терміново! Кіберполіція створила спеціальний бот для повідомлень про виявлені мітки, які окупанти лишають на дорогах / Департамент Кіберполіції. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/news/terminovokiberpolicziya-stvoryla-speczialnyj-bot-dlya-povidomlen-pro-vuyavleni-mitky-yakiokupanty-lyshayut-na-dorogax-237/> (Дата звернення: 10.04.2022).

23. Кіберполіція створила бот для інформування росіян про реальну ситуацію в Україні / Департамент Кіберполіції. Новини. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/news/kiberpolicziya-stvoryla-bot-dlya-informuvannya-rosiyan-pro-realnu-sytuacziyu-v-ukrayini-1176/> (Дата звернення: 10.04.2022).

24. Ukraine uses facial recognition to identify dead Russian soldiers, minister says / Reuters. URL: <https://www.reuters.com/technology/ukraine-uses-facial-recognition-identify-dead-russian-soldiers-minister-says-2022-03-23/> (Дата звернення: 10.04.2022).

25. Інформаційний тероризм: в РНБО назвали Telegram-канали, які поширюють російську пропаганду / espreso.tv. URL: <https://espresso.tv/informatsiyniy-terorizm-v-rnbo-nazvali-telegram-kanali-yaki-poshiruyut-rosiysku-propagandu> (Дата звернення: 06.04.2022).

26. Центр стратегічних комунікацій та інформбезпеки запустив бот Dovidka Info / MediaSapiens – ms.detector.media. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/29227/2022-03-23-tsentr-strategichnykh->

komunikatsiy-ta-informbezpeky-zapustyv-bot-dovidka-info/ (Дата звернення: 10.04.2022).

27. Держспецзв'язку: 3 реєстру почали виключати провайдерів, які відмовляються блокувати російську пропаганду / MediaSapiens –ms.detector.media. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/29262/2022-03-31-derzhspetszvyazku-z-reiestru-pochalyvyklyuchaty-provayderiv-yaki-vidmovlyayutsyablokuvaty-rosiysku-propagandu/> (Дата звернення: 06.04.2022).

28. Рябоштан І. Мета, Twitter і Google проти Росії. Як соцмережі протистоять пропаганді Кремля / MediaSapiens – ms.detector.media. URL: <https://ms.detector.media/sotsmerezhi/post/29241/2022-03-27-meta-twitter-i-google-proty-rosii-yak-sotsmerezhi-protystoyat-propagandi-kremlya/> (Дата звернення: 10.04.2022).

References:

1. Digital 2022: Global overview report – datareportal – global digital insights. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2022-global-overview-report> (Last accessed: 20.03.2022).

2. Holova SBU proponuie prodovzhyty zaboronu rosiiskykh sotsmerezh shche na 3 roky / SBU. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/7432> (Last accessed: 20.03.2022) [in Ukrainian].

3. Nezminni lidery: Google, Vkontakte ta Youtube lidyruiut u reitynhu populiarnykh saitiv sichnia / Kantar Ukraina. URL: <https://tns-ua.com/news/nezminni-lideri-google-vkontakte-ta-youtube-lidiruyut-u-reytingu-populyarnih-saytiv-sichnya> (Last accessed: 20.03.2022) [in Ukrainian].

4. Reitynh populiarnykh saitiv za sichen 2022 / Kantar Ukraina. URL: <https://tns-ua.com/news/reyting-populyarnih-saytiv-za-sichen-2022> (Last accessed: 06.04.2022) [in Ukrainian].

5. Hosduma pryniala zakon ob uholovnoi otvetstvennosti za feiky o rossiyskoi armyy / BBC News Russkaia sluzhba. URL: <https://www.bbc.com/russian/news-60615902> (Last accessed: 06.04.2022) [in Russian].

6. Roskomnadzor soobshchyl o blokyrovke Twitter v Rossyy / Interfax.ru. URL: <https://www.interfax.ru/russia/826411> (Last accessed: 20.03.2022) [in Russian].

7. TikTokComms. 2/ In light of Russia's new 'fake news' law, we have no choice but to suspend

streaming and new content / Twitter. URL: <https://twitter.com/TikTokComms/status/1500535437861048320> (Last accessed: 06.04.2022).

8. Tverskoi sud zapretil Facebook i Instagram za ekstremizm / Interfax.ru. URL: <https://www.interfax.ru/russia/830413> (Last accessed: 06.04.2022) [in Russian].

9. Protydiia informatsiinym zahrozam u sotsialnykh merezhakh / Google Docs. URL: <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSfAMj5zveeN6Hiq0LMrcBE1UC6Av0f6r1BHrIQlgXrQQZfrxQ/viewform> (Last accessed: 06.04.2022) [in Ukrainian].

10. Reitynh mobilnykh dodatktiv za hruden 2021 / Kantar Ukraina. URL: <https://tns-ua.com/news/reyting-mobilnih-dodatktiv-za-gruden-2021> (Last accessed: 06.04.2022) [in Ukrainian].

11. Kantur, O. M. (2021). Informatsiyno-komunikatsiyni tekhnolohiyi v protsesi mobilizatsiyi uchashnykh politychnykh protestiv u Bilorusi (na prykladi vykorystannya Telegram). *Suchasni aspekty modernizatsiyi nauky: stan, problemy, tendentsiyi rozvytku : Materialy IX Mizhnar. nauково-prakt. konf.* (m. Afiny, 7 trav. 2021 r.). Kyiv, 39 [in Ukrainian].

12. Kanal i lohotyp NEXTA priznany ekstremistskimi materialami / Belorusskoe telehrafnoe ahentstvo. URL: <https://www.belta.by/society/view/kanal-i-logotyp-nexta-priznany-ekstremistskimi-materialami-411827-2020/> (Last accessed: 06.04.2022) [in Russian].

13. SBU vykryla ahenturnu merezhu spetssluzhb RF, yaka destabilizovala sytuatsiiu v Ukraini cherez Telegram-kanaly / SBU. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-vykryla-ahenturnu-merezhu-spetssluzhb-rf-yaka-destabilizovala-sytuatsiiu-v-ukraini-cherez-telegramkanaly> (Last accessed: 09.04.2022) [in Ukrainian].

14. Ukraintsi staly ridshe perehlyadaty novyny / Kantar Ukraina. URL: <https://tns-ua.com/news/ukrayintsi-stali-ridshe-perehlyadati-novini#more-3758> (Last accessed: 09.04.2022) [in Ukrainian].

15. Vitalii Kim. Mykolaivska ODA / Telegram. URL: <https://t.me/mykolaivskaODA> (Last accessed: 09.04.2022) [in Ukrainian].

16. Pravda Gerashchenko / Telegram. URL: https://t.me/Pravda_Gerashchenko (Last accessed: 09.04.2022) [in Ukrainian].

17. *Prezentovano Tsentr stratehichnykh komunikatsii ta informatsiinoi bezpeky* / Kabinet Ministriv Ukrainy. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/prezentovano-centr-strategichnih-komunikacij-ta-informacijnoyi-bezpeki> (Last accessed: 09.04.2022) [in Ukrainian].

18. *RNBO stvoryla Mizhnarodnyi tsentr protydii dezinformatsii* / detector.media. URL: <https://detector.media/infospace/article/185723/2021-03-11-rnbo-stvoryla-mizhnarodnyy-tsentр-protydii-dezinformatsii/> (Last accessed: 09.04.2022) [in Ukrainian].

19. *Derzhavna sluzhba spetsialnoho zviazku ta zakhystu informatsii Ukrainy* / web-site. URL: <https://cip.gov.ua/ua> (Last accessed: 09.04.2022) [in Ukrainian].

20. *Kiberviina vzhe tryvaie – Ukrainu led ne shchodnia atakuiut rosiiski khakery. Yak my zakhyshchaimos? Interv'iu holovy Derzhspetszv'iazku Yurii Shchyholia* / Forbes.ua. URL: <https://forbes.ua/inside/kiberviina-vzhe-trivaie-ukrainu-led-ne-shchodnya-atakuyut-rosiyski-khakery-yak-mi-zakhishchaemos-intervyu-golovi-derzhspetszvyazku-yuriya-shchigolya-21012022-3311> (Last accessed: 09.04.2022) [in Ukrainian].

21. IT ARMY of Ukraine / Telegram. URL: <https://t.me/itarmyofukraine2022> (Last accessed: 09.04.2022).

22. *Terminovo! Kiberpolitsiia stvoryla spetsialnyi bot dlia povidmlen pro vyjavleni mitky, yaki okupanty lyshaiut na dorohakh* / Departament Kiberpolitsii. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/news/terminovo-kiberpolicziya-stvoryla-speczialnyj-bot-dlya-povidmlen-pro-vyjavleni-mitky-yaki-okupanty-lyshayut-na-dorogax-237/> (Last accessed: 09.04.2022) [in Ukrainian].

23. *Kiberpolitsiia stvoryla bot dlia informuvannia rosiian pro realnu sytuatsiiu v Ukraini* / Departament Kiberpolitsii. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/news/kiberpolicziya-stvoryla-bot-dlya-informuvannia-rosiian-pro-realnu-sytuatsiiu-v-ukraini-1176>

stvoryla-bot-dlya-informuvannia-rosiian-pro-realnu-sytuacziyu-v-ukrayini-1176 (Last accessed: 09.04.2022) [in Ukrainian].

24. *Ukraine uses facial recognition to identify dead Russian soldiers, minister says.* (2022, 24 bereznia) / Reuters. URL: <https://www.reuters.com/technology/ukraine-uses-facial-recognition-identify-dead-russian-soldiers-minister-says-2022-03-23> (Last accessed: 09.04.2022).

25. *Informatsiinyi teroryzm: v RNBO nazvaly Telegram-kanaly, yaki poshyriuiut rosiisku propahandu* / espreso.tv. URL: <https://espreso.tv/informatsiyniy-terorizm-v-rnbo-nazvali-telegram-kanali-yaki-poshyryuyut-rosiysku-propagandu> (Last accessed: 09.04.2022) [in Ukrainian].

26. *Tsentр stratehichnykh komunikatsii ta informbezpeky zapustyv bot Dovidka Info.* (2022, 23 bereznia) / MediaSapiens – ms.detector.media. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/29227/2022-03-23-tsentр-strategichnykh-komunikatsiy-ta-informbezpeky-zapustyv-bot-dovidka-info/> (Last accessed: 09.04.2022) [in Ukrainian].

27. *Derzhspetszviazku: Z reiestru pochaly vykliuchaty provaideryv, yaki vidmovliaiutsia blokovaty rosiisku propahandu.* (2022, 31 bereznia) / MediaSapiens – ms.detector.media. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/29262/2022-03-31-derzhspetszvyazku-z-reiestru-pochaly-vyklyuchaty-provayderiv-yaki-vidmovlyayutsya-blokovaty-rosiysku-propagandu/> (Last accessed: 09.04.2022) [in Ukrainian].

28. Riaboshtan, I. *Meta, Twitter i Google proty Rosii. Yak sotsmerezhi protystoiat propahandi Kremlia.* (2022, 27 bereznia) / MediaSapiens – ms.detector.media. URL: <https://ms.detector.media/sotsmerezhi/post/29241/2022-03-27-meta-twitter-i-google-proty-rosii-yak-sotsmerezhi-protystoyat-propagandi-kremlya/> (Last accessed: 09.04.2022) [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 11 квітня 2022 р.